

ekolisty

informačný spravodaj Priateľov Zeme - SPZ



2 - 2005



**Priatelia
Zeme
SPZ**

Vysoký obsah dioxínov aj vo vajčkách v okolí košickej spaľovne

Pohľad do zákulisia hypermarketov

Rozhovor s prof. Vymětalom o možnosti, ako čeliť konzumu

Ekotipy pre domácnosť

Pracie prostriedky a životné prostredie



Medzinárodný protest vo Vysokých Tatrách zorganizovaný Priateľmi Zeme. Viac na str. 10



Obsah čísla 2 - 2005

- 2 **Zapojte sa:** Už žiadne peniaze pre špinavé technológie! Chráňme si právo výberu na ekologickjšie vratné obaly
- 3 **Téma:** Vysoký obsah dioxínov aj vo vajčkách z okolia košickej spaľovne odpadov
- 5 **Téma:** Pohľad do zákulisia hypermarketov
- 7 **Správy**
- 10 **Priatel'ia Zeme vo svete**
- 11 **Rozhovor:** S prof. Vymétalom o možnosti ako čeliť konzumu
- 13 **Ekotipy:** Šetríme vodou a energiou, Plody prírody v lete a na jeseň
- 14 **Ekoporadi'ia:** Pracie prostriedky a životné prostredie
- 15 **Vy sa pýtate, my odpovedáme:** Ako môžem začať triediť odpad?

Informačný spravodaj Ekolisty

Vydáva:
Priatel'ia Zeme - SPZ, Košice


Adresa:
P. O. BOX H - 39, 040 01 Košice
kancelária: Alžbetina 53
tel./fax: 055 / 677 1 677
mob.: 0903 77 23 23
e-mail: spz@priateliazeme.sk
http://www.priateliazeme.sk/spz

Redakčná rada:
Ing. Ivana Machová
Ladislav Hegyi
Branislav Moňok
Radoslav Plánička
grafická úprava: René Říha

Dátum vydania: august 2005

Foto na titulnej strane:
autor: ČTK / Lázár, 2005
Ostatné fotografie, ak nie je uvedené inak, archív Priatel'ov Zeme.

ISSN 1335-437X

 **Vytlačené na recyklovanom papieri**

"Spomalenie životného tempa by sa mohlo stať najúčinnnejším krokom k záchrane sveta."

Keď som nad tým uvažovala, došla som k záveru, že spomalenie nášho životného tempa by mohlo byť naozaj tým pravým riešením v úsilí o záchranu sveta, o trvalo udržateľný rozvoj, o dobrý a harmonický život v súlade s ohraničeniami a zákonmi Zeme.

Predstavte si, že by sme neboli v takom zhone. Mohli by sme chodiť pešo a nepoužívať auto, cestovať loďou a nie lietadlom. Mohli by sme najprv dôkladne prediskutovať plány v komunite, a neposielat' hneď buldozéry, ktorých výsledky činnosti sú zväčša nezvratné. Mohli by sme si uvedomiť, koľko rýb je oceán schopný vyprodukovať ešte predtým, než sa rybárske člny začnú navzájom predbiehať v zhone za poslednými exemplármi, ktoré ešte zostali. Predstavme si, že sme sa vydali na prechádzku nielen preto, aby sme vychutnávali vôňu kvetov, ale aby sme si aj uvedomovali svoje telo, hrali sa s deťmi, tešili sa z pohľadu na svojich milovaných bez ustavičného nazerania do diára či sledovania termínov. Predstavme si, že sme prestali hltavo konzumovať fast food a začali vychutnávať jedlá, ktoré pre nás ktosi starostlivo vypestoval, pripravil a s láskou nám podal. Predstavme si, že si každý deň nájdeme čas na to, aby sme si pokojne a v tichu posedeli. Myslím si, že keby sme toto všetko urobili, svet by takmer ani nebolo treba zachraňovať. Mohli by sme markantne znížiť našu spotrebu energie a materiálov, pretože by sme naplno vedeli využiť to, čo máme. Nemuseli by sme si kupovať toľko vecí, ktoré šetria náš čas. (Položili ste si niekedy otázku, kde je vlastne ten čas, ktorý sme si doteraz ušetrili kúpou toľkých zariadení určených na úsporu času?) Nedopúšťali by sme sa toľkých chýb. Mali by sme viac času na to, aby sme jeden druhému načúvali a menej sa zraňovali. Možno by sme mali viac času na dôkladné zváženie našich riešení, na ich otestovanie a na uvedenie si ich skutočných účinkov. Katolícky mních Thomas Merton, ktorý

strávil život v prísnom trapistickom kláštore, raz povedal: "Existuje jedno epidemicky sa šíriace násilie, ktorému najhľadšie podľahne idealista: je to prílišný aktivizmus a prepracovanosť... Ak človek pripustí, aby ho strhlo množstvo protichodných starostí, ak podľahne zhonu, ak sa zaviaže príliš mnohým ľuďom, ak sa snaží pomôcť každému a vo všetkom, vtedy taký človek podlieha násilniu. Horúčkovitá činnosť aktivistu neutralizuje jeho prácu za mier. Ničí ovocie vlastnej práce, pretože zabíja prameň vnútornej múdrosti, vďaka ktorej jeho práca môže prinášať plody." Istý priateľ z Indie mi povedal, že prudký nápor západnej reklamy v jeho krajine predstavuje kultúrny otras, ale ani nie tak kvôli jej obsahu ako kvôli tempu. Paľba televíznych programov a reklám útočiacich na zmysly stojí v príkrom protiklade s niekoľkotisícročnou tradíciou života kontemplácie. Viem si to živo predstaviť. Ospanlivé tempo indického života ma privádza do šialenstva. Vari títo ľudia nevedia, že čas sú peniaze? Oni však vedia to, že čas je život a keď dovolíme, aby sa iba rýchlo prehnal, znamená to, že sme svoj život prepásli. Spo-maľ-te. V prvom rade spomaľte. Potom si pokojne a starostlivo premyslite, čo by ste ešte mali urobiť. Jediným problémom takejto liečby je to, že ju nemôžem predpisovať ostatným, pretože ja sama mám ťažkosti pri jej zachovávaní. Edward Abbey, známy ekologický nespokojenec, to pekne vyjadril: "Nestačí iba bojovať za záchranu prírody, ešte dôležitejšie je tešiť sa z nej. Pokiaľ máte z čoho.. Nuž teda, vydajte sa do jej lona ..potulujte sa po horách..na chvíľu si sadnite a rozjímajte o vzácnom tichu, o tom príjemnom, tajomnom, úctu budiacom priestore. Tešte sa z nej, zachovávajte si bodrú myseľ, majte hlavu pevne na ramenách, usilujte sa o aktívne a vitálne telo a ja vám sľubujem sladké víťazstvo nad ...ľuďmi, pripútanými k písaciemu stolu, so srdcom v bankovom trezore, ktorých oči zhyponizovane hľadajú na monitor počítača. Sľubujem vám: Prežijete tých darebákov."

*Zdroj: Resurgence 184,
Donella Meadows: Spomaľme
Donella Meadows (1914 - 2001) bola
profesorkou environmentálnych vied na
Dartmouth College v USA.*



Spoločnosť priateľov Zeme od februára 2005 zmenila svoj názov na Priatel'ia Zeme - SPZ. Spolu s názvom došlo aj k zmene loga - z pôvodného srdca s planétou na kruhový symbol - logo medzinárodnej federácie Priatel'ia Zeme (Friends of the Earth International - FoEI). Slovenským zástupcom FoEI je asociácia Priatel'ia Zeme, zložená z 3 občianskych organizácií pre ochranu životného prostredia: Priatel'ia Zeme - SPZ, Priatel'ia Zeme - CEPA (do januára 2005 pôsobiaca pod názvom Centrum pre podporu miestneho aktivizmu - Udržateľná ekonomika). Pridruženým členom je Lesoochranárske zoskupenie VLK. Členské organizácie slovenských Priateľov Zeme sa rozhodli pre posilnenie vplyvu a poznateľnosti asociácie Priatel'ia Zeme používať jednotné medzinárodné logo a názov "Priatel'ia Zeme", za ktorým členská organizácia použije už len skratku vyjadrujúcu jej identitu (v našom prípade skratka bývalého názvu).

Chráňme si právo výberu na ekologickejšie vratné obaly

Vratné opakovane používané obaly nápojov sa vracajú späť k výrobcovi nápojov a opätovne plnia v priemere 20 - 50 krát i viac. Tým nie len významne znižujú množstvo odpadov, ale šetria životné prostredie aj v iných ohľadoch. V mnohých vedeckých analýzach, ktoré skúmajú dopad obalov na prostredie počas celého ich "životného cyklu", sú vyhodnotené ako vhodnejšie pre životné prostredie než jednorazové. Environmentálne vyspelejšie štáty Európy podporujú vratné opakovane používané obaly.

Na Slovensku presadila prvé opatrenia pre podporu vratných obalov (do zákona o obaloch) práve organizácia Priatelia Zeme - SPZ ešte v roku 2002. V §3 sa stanovila povinnosť pre obchody s predajnou plochou nad 100 m², ktoré predávajú nápoje v jednorazových obaloch, predávať nápoje rovnakého druhu aj v opakovane používaných obaloch (ak sa také uvádzajú na trh v SR). Za porušenie tejto povinnosti môže Slovenská obchodná inšpekcia udeliť pokutu až do výšky 2 mil. SK. Spotrebiteľia by vďaka tomu už tretí rok mali mať právo výberu nápojov aj v ekologickejších opakovane používaných (vratných) obaloch.

Žiaľ, väčšina obchodov, ktorých sa táto povinnosť týka, ignoruje a porušuje túto zákonnú povinnosť. Obchodné reťazce a veľkí výrobcovia nápojov umelo vytláčajú vratné obaly z trhu, ich počet na pultoch každý rok výrazne klesá.



Pomôžte zachrániť ekologickejšie vratné obaly nápojov, kontrolujte, či obchody nad 100 m² ponúkajú nápoje aj vo vratných obaloch tých druhov, ktoré predávajú v jednorazových. V súčasnosti by mali obchody predávať tieto druhy nápojov aj vo vratných obaloch: pivo, víno, minerálne vody, sirupy, sytené nealko nápoje. V prípade, že zaznamenáte chýbanie ponuky niektorého z uvedených druhov nápojov na pulte v obchode nad 100 m², napíšte "Podnet na kontrolu" Slovenskej obchodnej inšpekcie vo vašom kraji.

Návod na to ako správne kontrolovať ponuku nápojov vo vratných opakovane používaných obaloch nájdete na našej web stránke www.priateliazeme.sk/spz. V časti "Obaly" je pod názvom "Ako kontrolovať ponuku opakovane používaných obalov v obchodoch". Nájdete tu aj adresy a kontakty na krajské SOI.



Už žiadne financie pre špinavé technológie - EBRD musí očistiť svoje pôžičky

EBRD Európska banka pre obnovu a rozvoj, verejná pôžičková inštitúcia, ktorá poskytuje pôžičky pre projekty v strednej a východnej Európe, prehodnocuje a udáva nové vnútorné pravidlá pre oblasť energie. Zapojte sa aj Vy a pošlite e-mail Jeanovi Lemierrovi, riaditeľovi EBRD a žiadajte zastavenie financovania špinavých technológií, ktoré prispievajú ku klimatickej zmene.

Doteraz bola väčšina financií banky použitá na projekty uhlia, ropy a plynu, ako napr. ropovod od Kaspického po Stredozemné more alebo projekt firmy Shell v Sakhaline. Medzi rokmi 1993 a 2003 bolo vyše 80% financií v oblasti energie investovaných do projektov ropy, uhlia a zemného

plynu. Tieto investície nás nielen že nechávajú závislými na neobnoviteľných zdrojoch energie, ale tiež súvisia s ekonomickými a sociálnymi problémami v danej lokalite. Teraz je výnimočná šanca aby sa zabezpečilo, že budúce investície v regióne budú smerovať do energetických systémov založených na obnoviteľných zdrojoch a efektívite, garantujúc skutočné prínosy pre komunity v danom regióne. Prebiehajúce rozhodovanie banky o budúcich investíciách je verejné a tak môžete vyjadriť názor i Vy. Vytvoríme spolu protiváhu priemyslu, ktorý bude silno lobať, aby jeho zisky neboli ohrozené, pričom sociálne a environmentálne škody by znášala naďalej spoločnosť.

Ako môžete pomôcť? Pošlite mail na stránke : http://www.foeeurope.org/stop_funding_climate_change/index.php#eirEmail. Máte tam k dispozícii už navrhnutý list v angličtine, v ktorom sa požaduje zastavenie financovania projektov fosílnych palív a zvýšenie investícií do čistej obnoviteľnej energie a efektívnosti.



Adopcia pomáha

Uvažujete o tom, že by ste si v najbližšej dobe zaobstarali zvieratko do vašej domácnosti? Spojte príjemné s užitočným a vyberte si svojho miláčika z útulku. Adopciou pomôžete zachrániť jeho život a získate vďačného a oddaného spoločníka.



Zoznam útulkov v rôznych mestách nájdete na stránke: <http://www.slobodzvierat.sk/utulok.php>

Stránka košického útulku je: www.uvp.sk



Vysoký obsah dioxínov vo vajčičkách aj z okolia košickej spaľovne odpadov

Až takmer štvornásobne prekračujú hodnoty toxických dioxínov v slepačích vajciach z obcí z okolia košickej spaľovne komunálnych odpadov limit EÚ. Analýza, ktorú si nechali vypracovať Priatelia Zeme – SPZ v marci tohto roku navyše ukazuje aj dvojnásobné prekročenie limitov, ktoré navrhuje EÚ pre polychlorované bifenylly (PCB).

Vajčka z okolia košickej spaľovne by kvôli prekročeným limitom obsahu toxických látok nebolo možné predávať ani v USA. Americká agentúra pre potraviny a liečivá odhaduje, že konzumácia vajec kontaminovaných 1 pg/g (I-TEQ) zvyšuje pravdepodobnosť možnosti vzniku rakoviny na 1 z 10 000 ľudí. To je aj prípad vzoriek vajec z okolia košickej spaľovne, kontaminácia ktorých prekračuje túto hranicu. Smery prevládajúcich vetrov v tejto oblasti, tzv. mapa dioxínov a ďalšie skutočnosti ukazujú, že významný podiel na zvýšenom obsahu dioxínov v analyzovaných vajciach má práve košická spaľovňa.

Priatelia Zeme - SPZ odobrali vo februári slepačie vajcia od piatich obyvateľov z obcí Valaliky a Kokšov - Bakša, ktoré susedia s košickou spaľovňou komunálneho odpadu. Vzorky zaslali na odbornú analýzu obsahu dioxínov, PCB a hexachlórbenzenu (HCB) do akreditovaného laboratória Axyx Varilab v Českej republike. Analýza bola súčasťou projektu siete mimovládnych organizácií IPEN (International POPs Elimination Network – za SR je jej členom naša organizácia) "Splňte sľuby - eliminujte najškodlivejšie chemikálie!". Občianske organizácie zabezpečili zber vzoriek a analýzy obsahu toxických, tzv. perzistentných organických látok v slepačích vajciach v 18 krajinách sveta.

Perzistentné organické polutanty (POP) sú toxické zlúčeniny, ktoré dlhodobo odolávajú rozkladu, pretrvávajú v prostredí a hromadia sa v tukových tkanivách živých organizmov. Patria

medzi ne napríklad dioxíny, PCB, hexachlórbenzén (HCB). Môžu mať rôzne škodlivé účinky na zdravie, napríklad dioxíny poškodzujú imunitný a hormonálny systém, poškadzujú vyvíjajúci sa plod v tele matky, podporujú rast nádorov. Prijímame ich hlavne potravou, najviac sa vyskytujú v mäse, rybách, mliečnych výrobkoch.

Nemenej alarmujúce boli výsledky aj z ostatných štátov. Zistili, že až **70 percent** všetkých vzoriek prekročilo limit EÚ pre dioxíny a **60 percent** testovaných vajec prekročilo odporúčaný limit EÚ pre polychlorované bifenylly (PCB). Výsledky z Ruska, Egypta a Bulharska sa zaradili medzi historicky najvyššie koncentrácie dioxínov na svete. Smutným faktom je, že najviac polychlorovaných bifenyllov obsahovali vajcia z Českej republiky, Slovenska a Ruska. Vysoké koncentrácie týchto toxických látok boli objavené v blízkosti spaľovní a skládok odpadov, metalurgického priemyslu, cementární, chemických "chlórových" podnikov.

Do projektu boli zapojené najmä chudobnejšie krajiny ako napríklad Keňa, Senegal či Bulharsko. Slovensko napriek tomu skončilo medzi krajinami s najhoršími výsledkami. Výskum je súčasťou medzinárodného projektu "Splňte sľuby - eliminujte škodlivé chemikálie", ktorý zastrešuje koalícia mimovládnych organizácií a expertov IPEN. Koalícia sa usiluje o elimináciu POPs, presadzuje efektívnu podobu Štokholmského dohovoru a jeho zavedenie do praxe. IPEN vznikla súbežne s počiatkom procesu príprav tohto medzinárodného dohovoru na jar 1998. Priatelia Zeme - SPZ sú jej členom takmer od začiatku.

Výsledky zverejnil IPEN a na Slovensku Priatelia Zeme – SPZ v máji krátko pred prvou konferenciou krajín, ktoré pristúpili k Štokholmského dohovoru o POPs v Uruguaji. Tento dohovor stanovuje zákaz výroby perzistentných organických polutantov, v prípade ich neúmyselného uvoľňovania, ktoré sa týka dioxínov, stanovuje ich elimináciu. Dôležitosť prvej konferencie podčiarkol fakt, že sa prerokovávali dokumenty, ktoré konkretizujú kroky vedúce k eliminácii znečisťovania prostredia týmito jedmi.

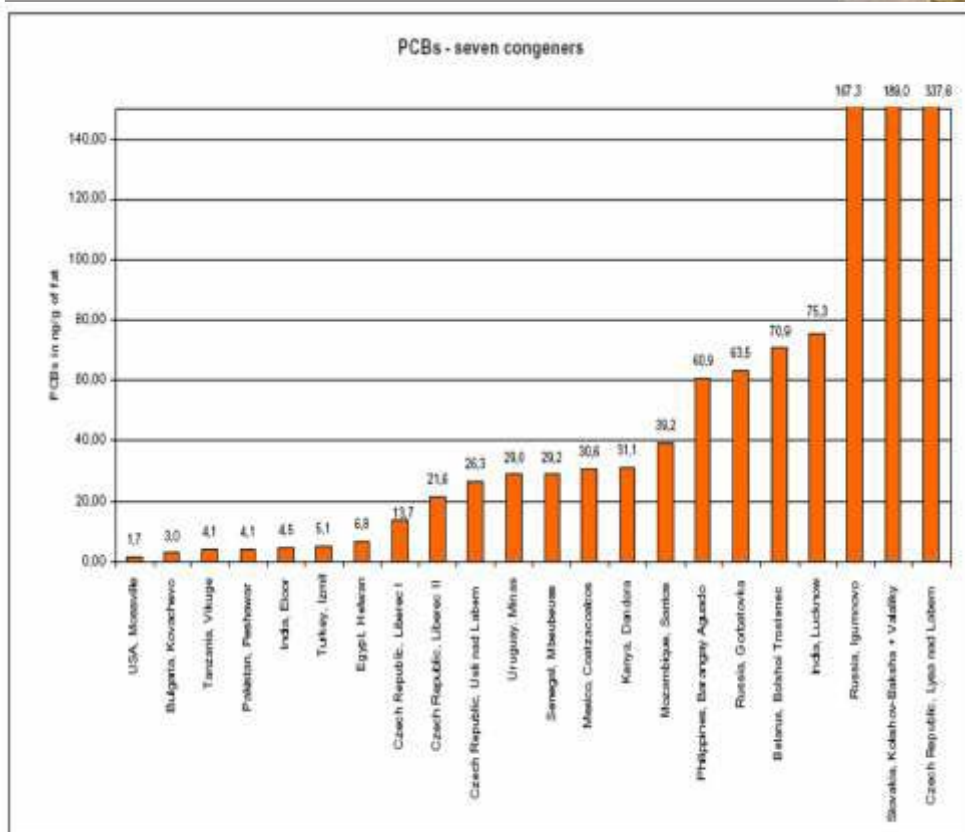
Vďaka monitoringu POP látok v slepačích vajciach realizovaný IPEN a jej členskými organizáciami, boli účastníci lepšie informovaní o aktuálnom stave znečistenia prostredia týmito látkami, ich zdrojoch a nedostatkoch predkladaných dokumentov.

Priatelia Zeme - SPZ požiadali reprezentantov Slovenska, ktorí sa zúčastnili na konferencii (za Ministerstvo životného prostredia), aby presadzovali prijatie prísnych limitov pre obsah POP v odpadoch, opatrenia pre predchádzanie ich vzniku POP a ich účinnú elimináciu.

Na lokálnej úrovni sú dostupné viaceré možnosti eliminácie znečisťovania prostredia dioxínmi. Tieto látky vznikajú pri horení za účasti chlóru. V odpadovom hospodárstve ich tvorbe možno predchádzať znížením vzniku odpadov, recykláciou, kompostovaním bioodpadov, mechanicko -biologickou úpravou nevytriedených zvyškov. Tieto alternatívy dokážu znížiť objem skládkovaného komunálneho odpadu porovnateľne so spaľovňou, ale s menším zaťažením životného prostredia a zväčša aj lacnejšie.

Napríklad susedné Rakúsko už dnes recykluje v celoštátnom priemere 50 a Dánsko 63 percent komunálneho odpadu. Recyklujú aj viaceré mestá na Slovensku. Napríklad Skalica či Žilina dosahujú 30 percentnú mieru triedeného zberu pre recykláciu, Palárikovo dosiahlo za 4 roky, aj za pomoci Priateľov Zeme - SPZ, zníženie skládkovaného komunálneho odpadu o 60 percent. Vysoká miera recyklácie sa však nedosahuje v žiadnom meste, kde je prevádzkovaná spaľovňa odpadov. Tá totiž potrebuje konštantný prísun veľkého množstva odpadov, ktorý jej recyklácia odoberá.

Ladislav Hegyi



Graf 1: Porovnanie obsahu 7 kongenórov PCB podobných dioxínom (v WHO-TEQ) v slepačích vajciach zo 17 krajín, 20 miest.

Tabuľka 1: Hodnoty POPs (na gram tuku) namerané vo vzorkách z Valalík a Kokšov - Bakše, obcí v blízkosti Košickej spaľovne TKO.

	Nameraná hodnota	Limit EÚ	Návrhy EÚ na sprísenie limitu
PCDD/F v WHO -TEQ pg/g	11,52	3,0	2 (návrh)
PCB v WHO -TEQ pg/g	4,60	2,0 (návrh)	1,5 (návrh)
Celkom WHO -TEQ pg/g	16,12	5,0 (návrh)	-
PCB (7 náprotivkov) v ng/g	189,0	200	-
HCB v ng/g	10,70	20	-

Tabuľka 2: Hodnoty POPs (na gram váhy čerstvého vajca) namerané vo vzorke z Valalík a Kokšov - Bakše, obcí v blízkosti Košickej spaľovne TKO.

	Nameraná hodnota	Limit v U.S.A.
PCDD/Fs v WHO -TEQ pg/g	1,41	1
PCBs v WHO -TEQ pg/g	0,56	-
Celkom WHO -TEQ pg/g	1,97	-
HCB v ng/g	1,31	-

Pohľad do zákulisia hypermarketov

Malé je možno milé, ale stále väčší podiel tovaru k nám prichádza prostredníctvom kontroverzných gigantov - nadnárodných obchodných firiem nazývaných supermarkety či hypermarkety. Nasledujúci článok poodhaľuje tajomstvo ich ekonomického úspechu.

foto: www.micrusefile.com

„Na začiatku sezóny s vami dohodnú výkupnú cenu, o týždeň neskôr ju znížia, potom ju znížia opäť. Keď sa sťažujete, prestanú od vás odoberať. V praxi to znamená, že väčšina pestovateľov nemá na výber. Už pre tú hromadu obalov s logom supermarketu, ktoré museli odkúpiť a zaplatiť dopredu na celú sezónu,“ hovorí John Dickson, päťdesiatšesťročný ovocinár, ktorý vo svojich sadoch v krají okolo Cambridge pestuje desať tisíc jabloní, hrušiek a sliviek. Jeho stromy sú útočiskom pre dravce a iné zvieratá, jeho samého však sad uživí len ťažko, aj napriek sedemdesiatihodinovému pracovnému týždňu. „Vlani ma prinútili, aby som v akcii predával tri libry jabĺk za cenu dvoch, náklady som niesol ja. A to som ešte musel zaplatiť dve a pol pence za každú nálepku, ktorá akciu propagovala! Povedali mi, že si uvedomujú, že som v strate, ale cenu nezvýšili. Keď sa mi to nepáči, môžu vraj prejsť na zahraničných dodávateľov.“ Na rozdiel od Johna, ktorý sa drží zubami nehtami, mnoho ďalších britských pestovateľov to už vzdalo. Medzi nimi Nick Swatland, ktorého hrabstvo Kent, nazývané „Záhrada Anglicka“, patrili k tým najkrajším. „Supermarket nám platil 20 až 21 penci za kilo jabĺk, predával ich za dvojnásobok. Aby sa nám vrátili aspoň náklady potrebovali sme 32 penci.“ hovorí Nick. Keď v roku 2002 skončil s ovocinárstvom v Kente zrušili aj tradičnú jarnú autobusovú túru po kvitnúcich sadoch, pretože ich ubudlo toľko, že už nebolo čo ukazovať. Môžu za to hypermarkety? Podľa Felicity Lawrence, autorky knihy o supermarketoch Not on the Label, o tom nie je pochyb. Dve tretiny zo 6 000 tradičných britských jablkových odrôd zmizli nadobro z britských sadov v posledných tridsiatich rokoch, v dobe nástupu supermarketov. A z tých, ktoré ostali, tvorí veľkú väčšinu necelá desiatka odrôd - tie, o ktoré stoja supermarkety. Reťazce však napriek tomu radšej nakupujú jablká v zahraničí. Priatelia Zeme zistili, že na vrchole minulej sezóny tvorili britské jablká v reťazcoch Tesco a Asda iba 38%.

Externalizácia nevedomá a vedomá

Rýchly úbytok tradičných ovocných odrôd a sadov i osud britských ovocinárov, s ktorými odchádzajú nenahraditeľné tradície a zručnosti, sú príkladom tzv. „negatívnych externalít“, ako ich definujú ekonómia. Sú to nezamýšľané dôsledky ekonomickej činnosti, ktoré pritom nie sú vyjadrené finančne - ten, kto je poškodený, nedostane za svoju škodu náhradu, čo škodí nielen dotyčnému, ale i neviditeľnej ruke trhu. Tá totižto potom nedostáva tie správne trhové signály a nemôže riadiť ekonomiku smerom k optimálnej alokácii zdrojov, čiže ku stále väčšiemu blahobytu nás všetkých. Inak povedané, podnikateľ, ktorý spôsobuje externality a nemusí za ne platiť, vlastne dostáva falošné signály o efektívnosti svojej činnosti: pretože škodu, ktorú spôsobuje, nemusí nahradiť peniazmi, pokračuje vo svojej škodlivej aktivite (naďalej sa mu totižto opláti), a obmedzuje tak ostatných hráčov na ekomicom ihrisku - nás všetkých, ktorí už nikdy nechceme iné jablko ako delicias a nikdy sa už nepokocháme kentskými jablkovými sadmi v plnom kvete. Aby sme boli presní a zachovali zvláštnu ekonomickú optiku: vadí predovšetkým to, že nikdy už nebudeme môcť tieto navždy zmiznuté hodnoty ekonomicky využiť.

Ako z tejto situácie von? Podľa zástancov neoklasickej ekonomickej teórie je riešenie jednoduché: skôr ako zväzujúce predpisy, ako je obmedzenie dovozu či trhového podielu

supermarketov, je potrebné „internalizovať externality“ - zariadiť, aby ten, kto ich spôsobuje, platil náklady tým, ktorí sú poškodení. Potom bude všetko v poriadku. Hypermarket, ktorý svojou nákupnou politikou preukázateľne

prispel k strate biodiverzity miestneho ovocia, by mal teda zaplatiť ... Ale koľko? A komu? Budúcim generáciám? Niektorí autori ako Američan David Korten neoliberalnú ekonomickú ortodoxiu nezdieľajú, ani jej dôveru v internalizáciu externalít. Hovorí naopak o tom, že veľké nadnárodné firmy - hypermarkety patria medzi ich dobre vyvinuté exempláre - sú konkurenčne úspešné práve preto, že sa im darí externalizovať svoje náklady. Inými slovami, kritériom ich úspešnosti je práve schopnosť nie nezamýšľane, ale veľmi premyslene hodiť svoje externality - či už vo forme likvidácie prírodných zdrojov, pracovných príležitostí či zdravia svojich zamestnancov - na niekoho iného: na budúce generácie, štát alebo zdravotné zariadenia príslušnej zeme. Dôležitý faktor, ktorý im to umožňuje, je ich ekonomická moc - veľký podiel na trhu, medzinárodné dimenzie obchodných a finančných operácií, spolupráca pobočiek a v neposlednej rade bohatstvo a styky, ktoré im umožňujú ovplyvňovať správne rozhodnutia, zákony a prostredníctvom PR agentúr a reklamy i verejnú mienku.

Vláda jedného hypermarketu

Aj keď sa ekonómia zahľadá do závojom čísel a abstraktnými jednotkami peňazí, práce, tovaru a kapitálu, v skutočnosti sa realita, ktorú popisuje, skladá z dvoch hlavných jednotiek: ľudí a prírody. Sú to ľudia a príroda, ktoré zaisťujú úspech hypermarketov.

Ktorí ľudia figurujú v hre, ktorej cieľom je zisk a ďalšia expanzia hypermarketov? Predovšetkým sú to dodávatelia. Bez nich by hypermarkety nemali čo predávať. Zároveň sú - popri zákazníkoch - hlavným zdrojom ziskov hypermarketov. Je potrebné ich čo najviac zmačknúť tak, aby za svoj tovar požadovali čo najmenej. Ako sme videli, často financujú vnútené zľavy vlastného tovaru, taktiež každú reklamu. Dohody nebývajú písomné, pritom pre dodávateľov sú zaväzujúce - pokiaľ sa neurodú, musia chýbajúce šaláty pre supermarket získať stoj čo stoj, prípadne aj letecky z USA za cenu vlastnej straty. Opačne to však neplatí: „Zasadili sme po dohode s hypermarketom 20 akrov červenej repy. Keď sme pozbierali polovicu, zavolali nám, že už ďalšiu nechcú. Nákupca, dvadsaťpäťročný mladík, sa naraz rozhodol, že už repu nebudú predávať. Nemali sme nič písomne, nemohli sme nič robiť.“ hovorí pestovateľ, ktorý nechce byť menovaný. „Na verejnom stretnutí so zástupcami hypermarketu som vstal a prehovoril o svojich negatívnych skúsenostiach z jednaní s ich zástupcami. Niekoľko ďalších dodávateľov sa ku mne pridalo. Krátko na to mi oznámili, že už nemajú záujem o môj dobytok. Pretože som verejne povedal svoj názor, odmietli brať moje mäso.“ uviedol chovateľ Richard Haddock z Devonu. Podobných prípadov je veľa. V našej krajine sa distancujeme od minulosti, charakterizovanej vládou jednej strany, ktorá lámala chrbtovú kosť. Je naozaj tak veľký rozdiel medzi vládou jednej strany a vládou jedného hypermarketu?

Stačí otočiť kohútikom

Hypermarkety platia menej, ako by mali a úspešne tak externalizujú svoje náklady. Hľadzu ich na svojich dodávateľov. Niektorí to neprežijú - prenesene ako Dick Swatland, alebo i doslova. Hypermarkety majú najskôr podiel i na tom, že každých šesť dní spácha samovraždu jeden britský farmár. Iní pestovatelia, chovatelia či spracovatelia potravín, pracujúci pre supermarket, používajú rovnakú taktiku ako hypermarkety.



Svoje náklady externalizujú na zahraničných robotníkov, ktorí sú ešte bezmocnejší ako oni. V mestečku Thetford v Norfolku hovorila Felicity Lawrence s Portugalkou Fatimou, ktorá tu pracovala v továrni, ktorá tlačila nálepky na supermarketové hotové jedlá. Bola zamestnaná dvanásť hodín denne, šesť dní v týždni, na nočné zmeny, bez príplatkov za nadčasy. Keď si sťažovala, že je v továrni zima, vyhrážali sa jej, že ju zbijú. V neďalekom Wattone žili portugalskí manželia Joao a Teresa, ona v siedmom mesiaci tehotenstva. Pracovali vo viacerých prevádzkach v okolí: lepili štítky na konzervy, balili hotové jedlá a zemiaky, všetko pre hypermarkety. V jednom období, keď nemali prácu, musel Joao predať snubný prsteň, aby mali čo jesť.

Množstvo týchto ľudí pracuje ilegálne prostredníctvom mafii, ktoré za nich neodvádzajú sociálne a zdravotné dávky ani dane. Často nedostávajú ani minimálnu mzdu, sú zle ubytovaní za vysoké nájomné, vyhrážajú sa im alebo sú vyhadzovaní z práce z triviálnych dôvodov. Koľko je v britských poľnohospodárskych a potravinových prevádzkach takýchto ilegálnych gastarbeitrov, nikto nevie, odhady sa pohybujú medzi stotisíc a dvoma miliónmi. Britská vládna komisia, ktorá túto záležitosť študovala, došla k záveru, že „dominantná pozícia supermarketov vo vzťahu k ich dodávateľom je dôležitý činiteľ, ktorý prispieva k vzniku prostredia, v ktorom sa darí mafiam, zamestnávajúcim ilegálnych pracovníkov. Intenzívna cenová konkurencia a krátke časové predĺženia medzi zákazkami od supermarketov a očakávanými dodávkami znamenajú veľký tlak na dodávateľov, ktorí potom zatvárajú oči pred ilegálnym statusom svojich robotníkov“. Inými slovami: Keď supermarket zavolá, že potrebuje ďalšiu zásielku, a to do zajtra do druhej hodiny, dodávateľ produktu „otočí kohútikom“: začne „tiecť“ lacná pracovná sila. Vzápätí ju zase „vypne“. Je flexibilný, ako si to hypermarket praje, pritom ušetrí náklady na trvalých zamestnancov, ktorí by chvíľami nemali prácu a aj napriek tomu by ich musel platiť.

Adresát: príroda a spoločnosť

Vedľa intenzifikácie poľnohospodárstva a likvidácie tradičných odrôd ovocia (i plemien hovädzieho dobytku) je tu známy a chronický problém nadmerných obalov a dopravy, a to ciest zákazníkov do obchodných centier, tiež leteckej dopravy potravín z celého sveta a distribúcie zásob zo skladov. Náklady externality nazývanej globálne otepľovanie sa veľmi ťažko kalkulujú, takéto veľkorysé spaľovanie pohonných hmôt ich však určite zvyšuje.

Ďalším príjemcom supermarketových externalít je spoločnosť. Zatváranie obchodov pokračuje. Sedem z desiatich anglických dedín dnes nemá žiadny obchod. Problémom sú taktiež pracovné miesta. Podľa výskumu Retail Planning Centre, čiastočne financovaného samotnými supermarketmi, viedlo otvorenie 93 nových supermarketov k čistej strate 25 685 miest. Teda v priemere 276 ľudí prišlo o miesto po otvorení „superobchodov“ v ich oblasti. Na objem tovaru, ktoré hypermarkety produkujú, potrebujú relatívne málo zamestnancov. Je to jeden z faktorov ich úspechu. Je to prejav efektívnosti? Podľa ekonomickej teórie áno. Tá „nezamýšľaná

dôsledok“ straty pracovných miest za externalitu nepovažuje, pretože predpokladá, že vyhodení si nájdu miesto inde. Za touto tézou je však skrytý predpoklad stáleho ekonomického rastu, so všetkými problematickými dôsledkami pre človeka a prírodu. Spoločnosť taktiež nenesie náklady na externalitu spojené so zahraničnými robotníkmi. Tlak na infraštruktúru, políciu, vzdelávací systém, sanitárne zariadenia... sa stáva neúnosným. Miestni ľudia to začínajú veľmi ťažko znášať.

Tiene ekonomického zázraku

Ale čo spotrebiteľa? Pre nich sa to údajne všetko deje. Cieľom Asdy, ako sa dozvedela Joanna Blythman na iniciačnom stretnutí nových zamestnancov, je „zaistiť pre každého lacnejší tovar a služby“ Nie je to však celkom pravda. Supermarkety majú vybraný lacný tovar, jeho cenu zákazníci sledujú. Býva to napr. mlieko, cukor, chlieb. Tesco ma takýchto položiek údajne 160. Ostatný tovar je potom o to drahší, aby sa rozdiel vyrovnal.

Ďalšou kladne vnímanou skutočnosťou je kvantita tovaru. Napr. zeleniny a ovocia. To býva napohľad dokonalé, veľké, pravidelné a bez poškodenia. Často taktiež bohužiaľ bez chuti. Ako je to možné? Dajme slovo ešte raz Johnu Dicksonovi, ovocinárovi z Cambridgeshire: „Nákupca sa nad mojimi jablkami olizoval, ale zároveň vytiahol ten svoj prístroj, penometer, a povedal mi, že nie sú dosť tvrdé - nevydržali by v predajni dostatočne dlho. Zrelé ovocie vyradil a povedal, že nabudúce musím pozbierať jablká skôr. Nedivím sa, že sa ľudia sťažujú, že je ovocie bez chuti.“ Keď jablká prejdú testom penometru, musia ešte splniť veľkostné kritérium.

„Supermarkety dnes chcú minimálne 70 mm jablká. Ale pokiaľ chcem docieľiť tak veľké plody, musím stromy silne prezrávať a viac hnojiť. Prehnojené jablká strácajú chuť. Okrem toho sú náchylnejšie ku škvrnitosti, takže ich musím stále striekať vápnikom - až 16 krát za sezónu.“

Aj keď ekonomické modely mávajú lineárny charakter (zdroj - výroba - produkt) a jedinú, čo v nich koluje, sú peniaze, realita je menej úhľadná. Externality vo svojom kotli bublajú a špliechajú, a často vystreknú. Na nás. Hypermarkety tlačia dodávateľov k stále väčšej industrializácii, ku stále väčšiemu merítku produkcie, ku stálemu znižovaniu nákladov. Vlastne nie ku znižovaniu, ale externalizácii. Náklady nesú vykorisťovaní zahraniční robotníci - ale i spotrebiteľia, ktorým títo ľudia, ktorí si nemajú kde umyť ruky, občas hygienicky znečistia šalát. Náklady nesú úbohé kurčatá - brojleri vo veľkochovoch, zabíjané, šklbané, porcované a balené bez dotyku ľudskej ruky vo veľkých továrňach. Ale taktiež my všetci, pretože v týchto podmienkach sa dobre šíri salmonelóza a rutinne podávané antibiotiká vo veľkochovoch rýchle strácajú účinnosť. Nie je ich tak možné použiť pre ľudských pacientov. Extrémne „efektívne“ metódy supermarketov sa tak odrážajú na zdraví ich zákazníkov i tých, ktorí do supermarketov nikdy nevtrčili.

Ak zhrnieme dopady supermarketov na dodávateľov, robotníkov, zamestnancov, prírodu, spoločnosť i spotrebiteľov, nevychádza nám príliš povzbudivý obrázok. Je nejaká skupina, ktorá by mohla vnímať efekt supermarketov vyslovene kladne? Možno šéf Asdy Tony De Nunzio a ostatní riaditelia a akcionári hypermarketov. Tí asi môžu byť naozaj spokojní. Teda - pokiaľ na nich práve nevystriekne nejaká externalita. Alebo sa neozve svedomie.

Supermarkety sú plodom ekonomickej ideológie, ktorá abstrahovala od zložitých prírodných a ľudských väzieb a na ich úkor zdôrazňuje tzv. cenovú konkurenciu ako jedinú kritérium úspešnosti a blahobytu. Nechcem vidieť tieň tejto žiarivej bubliny: externality, ktoré nesú ľudia a príroda, a ekonomickú moc, ktorá skutočnú konkurenciu znemožňuje. Pokiaľ si svoj tieň, svoju odvrátenú stranu nepripustíme, hovoril psychológ Carl Gustav Jung, môže nás zničiť. Obávam sa, že to platí nielen pre jednotlivcov, ale i pre náš svet.

Podľa článku *The shocking power of supermarkets* (*The Ecologist*, 9/2004) spracovala Naďa Johanišová. Uverejnené v *Sedmej Generácii* 11/2004. Z čestiny preložil a upravil Radoslav Plánička. Ďalšie informácie nájdete aj na www.hyper.cz



Priatelia Zeme - SPZ opäť súčasťou medzinárodných veľtrhov

S cieľom prezentovať moderné prístupy riešenia problematiky odpadov odbornej aj laickej verejnosti sa Priatelia Zeme - SPZ zúčastnili začiatkom mája dvoch výstavných veľtrhov.

Od 3. do 6. mája bola súčasťou akcií v banskobystrickom výstavisku BB Expo aj výstava Recyklácia, Inovácia, Separácia - RIS, ktorej cieľom bola prezentácia pokroku v zbere a recyklácii druhotných surovín. Expozícia, ale aj celkové aktivity Priateľov Zeme boli na tejto výstave odbornou porotou ocenené čestným uznaním za výrazný prínos v oblasti environmentálnej výchovy a poradenstva.

Stánok Priateľov Zeme - SPZ sa potom presunul do priestorov výstaviska Incheba v Bratislave, kde bol od 10. do 12. mája súčasťou výstavy Ekotechnika.

Expozície Priateľov Zeme - SPZ pozostávali z ukážok zberových nádob na separovaný zber, kompostovísk, drvičov konárov, makety kompostárne, informačných panelov a videoprojekcie. Okrem toho bol k dispozícii informačný stánok s letákmi, odbornými publikáciami a zaujímavými knihami nielen o ochrane životného prostredia.

Potrebu nevyhnutných zmien v našom prístupe k odpadom - surovinám a praktické návody ako na to sa aj vďaka týmto akciám opäť podarilo rozšíriť medzi stovky návštevníkov, ktorí sa pristavili v expozícii Priateľov Zeme - SPZ.

V Bratislave nás predovšetkým potešil záujem zo strany zástupcov samospráv - účastníkov Snemu Združenia miest a obcí Slovenska, ktorý sa uskutočnil súbežne s výstavou. Práve tie sú na lokálnej úrovni zodpovedné za manažment odpadového hospodárstva. No a prax ukazuje, že v najbližších rokoch ich v tomto smere čaká ešte veľa práce, pri ktorej určite využijú praktické informácie a manuály získané od Priateľov Zeme.

Priatelia Zeme - SPZ ďakujú za bezplatne poskytnutý výstavný priestor zástupcom výstavísk BB Expo a Incheba.

Zámer novej spaľovne nebezpečných odpadov odmietli aj v Tornali

Výstavbu spaľovni nebezpečného odpadu odmietli v júni okrem Šale aj v Tornali. Priatelia Zeme-SPZ to považujú za signál pre úrady aj priemyselné podniky, aby sa zamerali na čistejšie spôsoby nakladania s nebezpečným odpadom.

O výstavbu spaľovne nebezpečného odpadu sa dlhšiu dobu usiluje aj Banskobystrický samosprávny kraj. Návrh však už odmietli v Nemeckej, Hliníku nad Hronom a najnovšie aj v Tornali. Spaľovňa, o ktorej výstavbu má záujem Petrochema Dubová, by mala mať kapacitu 25-tisíc ton a očakávané investičné náklady predstavujú 1,5 miliardy, ktoré chce bystrický, podobne ako nitriansky VÚC získať aj z Kohézneho fondu EÚ. To je však v rozpore s jeho poslaním, pretože ten má podporovať iba projekty verejného sektoru, avšak takmer všetky nebezpečné odpady ktoré by končili v spaľovni produkujú súkromné priemyselné podniky. Z našich daní by sme tak dotovali zvyšovanie zisku súkromných spoločností na úkor verejného sektora a životného prostredia. Po odpore, ktorý tento kontroverzný návrh výstavby vyvolal v marci v Hliníku nad Hronom, mienil banskobystrický kraj presunúť projekt do Tornale. Na Priateľov Zeme-SPZ sa v júni obrátili niektorí poslanci miestneho zastupiteľstva v Tornali so žiadosťou o zaslanie informácií o dopadoch spaľovne na prostredie a alternatívach. "Spaľovanie nebezpečného odpadu nie je prioritou environmentálnej politiky SR ani EÚ. Prvé miesto v zákonom stanovenej hierarchii nakladania s odpadmi patrí minimalizácii vzniku a škodlivosti odpadov, a k jeho spaľovaniu by sa malo pristúpiť až vtedy, ak ho nebude možné recyklovať," konštatuje Ladislav Hegyi.

Svet urobil krok k zníženiu produkcie ťažko rozložiteľných toxických látok

Krajiny, ktoré podpísali Štokholmský dohovor o zákaze a eliminácii toxických tzv. perzistentných organických polutantov (POP), spravili počas prvej výročnej konferencie ďalší krok k ochrane ľudského zdravia a životného prostredia. Na konferencii v Urugaji sa zúčastnili aj delegáti zo Slovenska. Konferencia v Urugaji sa uskutočnila v máji tohto roku, krátko po tom, čo Priatelia Zeme - SPZ upozornili na vysoký obsah toxických látok v slepačích vajciach v okolí košickej spaľovne. Namerané hodnoty dioxínov vo vajciach tu štvornásobne prekročili limity EÚ.

Mimovládne organizácie združené do medzinárodnej siete IPEN pre elimináciu perzistentných organických polutantov ocenili, že sa štáty na konferencii dohodli na ďalších praktických krokoch. Ako ukázala nedávno zverejnená analýza slepačích vajec v sedem-nástich krajinách, veľké problémy s kontamináciou potravín toxickými POPs majú chudobné krajiny. Členské štáty Štokholmského dohovoru sa preto v Urugaji zaviazali zabezpečiť finančné a technické zdroje, ktoré umožnia tzv. rozvojovým krajinám naplniť záväzky plynúce z dohovoru.

Štokholmský dohovor zakazuje výrobu desiatich perzistentných organických látok a členským štátom ukladá aj elimináciu nechcene uvoľňovaných dioxínov. Súčasťou dohovoru sú ďalšie dokumenty, vrátane príručky o odstránení a redukcii POPs. Priatelia Zeme požadujú dopracovanie týchto dokumentov tak, aby účinnejšie eliminovali uvoľňovanie POPs do prostredia. Ich nedostatky uznali aj členské štáty, ktoré na konferencii konštatovali, že na nich budú musieť ešte pracovať. Vzhľadom na dôsledky, aké má uvoľňovanie POPs na ľudské zdravie, je podľa mimovládnych organizácií nutné, aby boli všetky informácie o takýchto prípadoch verejne dostupné. Členské štáty tiež mienia sledovať nové formy perzistentných organických polutantov, o ktoré by časom Štokholmský dohovor rozšírili. Ide o mnohé látky, ktoré sú pomerne široko používané a majú rovnaké vlastnosti ako POP (napríklad niektoré spomaľovače horenia). Vysoké koncentrácie sa objavujú najmä v blízkosti spaľovní a skládok odpadov, metalurgického priemyslu, cementární, chemických "chlórových" podnikov.

Deň otvorených dverí pritiahol do Palárikova zástupcov samospráv z celého Slovenska



Priatelia Zeme - SPZ v spolupráci s Obecným úradom pripravili na 16. mája 2005 v Palárikove Deň otvorených dverí. Ten bol určený najmä zástupcom samospráv, ktorí chcú zmeniť prístup k odpadom vo svojich obciach a zvýšiť napr. mieru recyklácie a kompostovania odpadu.

„Palárikovo je najúspešnejším príkladom, ako možno realizovať aktivity pre minimalizáciu vzniku odpadov, zaviesť účinný separovaný zber, rozšíriť domáce kompostovanie, a znížiť tak množstvo skládkovaného odpadu. V priebehu štyroch rokov sa im podarilo znížiť objem skládkovaných odpadov o 65 percent,“ hovorí Radoslav Plánička z Priateľov Zeme.

Obec sa na podnet Priateľov Zeme - SPZ ako prvá na Slovensku prihlásila k medzinárodnej koncepcii smerovania k nulovému odpadu a dnes manažuje separovaný zber pre zhruba 50-tisíc ľudí.

Cieľom Dňa otvorených dverí bolo poskytnúť iným samosprávam praktickú ukážku ako znížovať množstvo odpadov a zároveň popri životnom prostredí šetriť aj financie občanov. Doobedu boli pre účastníkov pripravené prezentácie o integrovanom systéme separovaného zberu v Palárikove a koncepcii smerovania k nulovému odpadu. Popoludní sa uskutočnila exkurzia súčasťou, ktorej bola prehliadka nového aj starého zberného dvora, obecného kompostoviska, separovaného zberu v škole, na obecnom úrade a cintoríne.

O tom, že podujatie splnilo svoj význam okrem iného svedčí napr. aj účasť 185 zástupcov samospráv z celého Slovenska a dvoch významných českých mimovládnych ekologických organizácií (Hnutí Duha, Arnika), ktorí si odniesli množstvo inšpiratívnych nápadov pre svoje ďalšie aktivity.

Projekt spaľovne nebezpečných odpadov v Šali potláča ekologickejšie alternatívy

V súvislosti s plánovanou výstavbou spaľovne nebezpečného odpadu v Šali požiadal jej primátor a Mestský úrad Priateľov Zeme-SPZ o pomoc odborný posudok.

Priatelia Zeme odhalili, že projekt obsahuje mnoho nedostatkov a zamlčeva informácie, ktoré sú potrebné pre jeho objektívne posúdenie.

Priatelia Zeme-SPZ v posudku konštatujú, že projekt spaľovne neobsahuje potrebné bezpečnostné opatrenia, ktoré by eliminovali vážne riziká pre občanov a životné prostredie. Plánovaná spaľovňa nie je vybavená zariadením pre odstavenie prírodu odpadov pri poruche, chýba upresnenie manipulácie s nebezpečným odpadom. Projekt obsahuje zámer skládkovať nebezpečný odpad produkovaný spaľovňou - toxický popolček - na skládke, ktorá nie je dostatočne zabezpečená proti úniku toxických látok do okolia. Chýba tiež technológia pre zneškodnenie vysoko toxických dioxínov v popolčeku, napriek tomu, že ju začína vyžadovať legislatíva EÚ. Nemalé obavy vyvolávajú aj úvahy nad využívaním sádrovca z čistenia spalin v stavebníctve napriek tomu, že obsahuje vysoké koncentrácie perzistentných organických látok.

Plánovaná spaľovňa smeruje proti environmentálne šetrnejšiemu nakladaniu s nebezpečným odpadom, napríklad prevencii, recyklácii a nespáľovacím technológiám. Zámer vôbec nebol porovnaný s alternatívnymi spôsobmi nakladania s týmto druhom odpadu napriek tomu, že to vyžaduje zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie.

Priatelia Zeme preto vyzývajú Ministerstvo životného prostredia, aby zámer odmietlo a vrátilo na prepracovanie. Proti vybudovaniu spaľovne sa už v referende postavili obyvatelia Trnovca nad Váhom, 99% zúčastnených hlasovalo proti. Takmer 6000 obyvateľov Šale zas proti vybudovaniu podpísali petíciu a Mestské zastupiteľstvo Šale hlasovalo jednohlasne proti. Konečné rozhodnutie o osude projektu spaľovne vynesú úrady. Stanovisko Ministerstva životného prostredia bude musieť zohľadniť postoje dotknutých organizácií.

Priatelia Zeme - SPZ opäť pomáhali v rámci svojich víkendoviek

Už niekoľko rokov aj v rámci svojich polopracovných víkendoviek Priatelia Zeme - SPZ pomáhajú v rôznych kútoch Slovenska rozvíjať separovaný zber a kompostovanie.

Tretí aprílový víkend sa neďaleko Košíc v príjemnom prostredí ovocného sadu uskutočnila prvá tohtoročná víkendovka. Počas nej Priatelia Zeme vyrábali kompostovacie zásobníky, ktoré následne priebežne poskytujú košičanom. Ide o ľudí, ktorí majú záujem začať kompostovať, ale z rôznych dôvodov si nemôžu alebo nevedia zabezpečiť vhodný kompostovací zásobník.

Druhá predĺžená víkendovka sa uskutočnila od 13. do 15. mája v Palárikove. Začala sa už v piatok doobedu prednáškami o problematike odpadov na základnej škole. Zároveň bola otvorená aj výstava „Zem nie je na jedno použitie“, ktorá vysvetľuje v čom spočívajú problémy spojené s produkciou odpadov a možné riešenia. V spolupráci so žiakmi Priateľia Zeme vybudovali aj školské kompostovisko, v ktorom sa bude kompostovať bioodpad zo separovaného zberu a školského pozemku. Piatok bol ukončený večerným premietaním filmových dokumentov v Dome kultúry.

V sobotu sa uskutočnila exkurzia do neďalekých Šurian, kde prebiehal pravidelný sobotný zvoz surovín zo separovaného zberu z panelákov. V Šuranoch sa totižto osvedčilo používanie plastových vriec umiestnených v spoločných priestoroch namiesto klasických veľkých nádob pred vchodmi panelákov. Po návrate sa účastníci venovali výrobe kompostovacích zásobníkov. Tie neskôr darovali záujemcom, ktorí sa rozhodli začať kompostovať. Sobotné popoludnie bolo vyplnené tvorivou dielňou počas ktorej si každý mohol vyskúšať ako sa zhotovujú sviečky. Prázdne sklenené a plastové sviečkové nádoby sa tak opäť premenili na „nositeľov svetla“ a čo je najdôležitejšie - neskončili ako odpad na skládke.

No a nezabudli sme ani na to, že po práci nasleduje zaslúžený oddych a preto sme víkendovku ukončili neďefinovaným výletom do okolitej palárikovskej prírody.

Všetkým „víkendovkárom“ ďakujeme za spoluúčasť na vytváraní príjemnej atmosféry a tešíme sa na ďalšie stretnutia, veríme, že aj s mnohými z vás.



Seminárov o kompostovaní sa zúčastnilo takmer 300 ľudí

Obce a mestá budú musieť od 1. januára 2006 zabezpečiť využitie biologických odpadov zo záhrad, parkov vrátane odpadu z cintorínov a inej zelene.

Priatelia Zeme - SPZ preto v troch mestách koncom apríla zorganizovali semináre o možnostiach zberu a zhodnocovania biologických odpadov. Uskutočnili sa v Trnave, Žiline a Košiciach a zúčastnilo sa ich takmer 300 zástupcov samospráv, štátnej správy a firiem. „Počas diskusií na seminároch mnohí zástupcovia miest a obcí prezentovali svoje predstavy riešení a prejavili aj záujem o spoluprácu s Priateľmi Zeme pri zavádzaní kompostovania,“ hovorí jeden z organizátorov seminárov, Radoslav Plánička.

Začiatkom budúceho roka nadobúda účinnosť ustanovenie zákona o odpadoch, ktoré zakazuje skládkovanie a spaľovanie tzv. „zeleného biodpadu“. Skúsenosti Priateľov Zeme - SPZ však hovoria, že si mnohé mestá a obce túto povinnosť zatiaľ neuvedomujú. Viaceré nevedia, ako zabezpečiť využitie bioodpadov vznikajúcich na ich území.

„Obce a menšie mestečká sú často presvedčené, že jedinou možnosťou je výstavba veľkých nadregionálnych kompostární s vysokými finančnými nákladmi. Prednášajúci účastníkov preto informovali aj o programoch na rozvoj domáceho a komunitného kompostovania, spôsoboch motivácie a informovania obyvateľov a budovaní obecných kompostovísk,“ dodáva Plánička. Spustením programu boli exkurzie do kompostární. Na seminároch prednášali odborníci z Čiech, zo slovenského ministerstva životného prostredia a z Priateľov Zeme - SPZ.

Nové ustanovenie zákona o odpadoch má pomôcť zvýšiť mieru využitia zložiek komunálnych odpadov a odkloniť ich od klasických skládok a spaľovní. Bioodpad z mestskej zelene, záhrad či domácností tvorí približne 30 až 45 percentný podiel komunálnych odpadov. Jeho skládkovanie alebo spaľovanie spôsobuje nemalé environmentálne problémy.

Ministerstvo hospodárstva prehralo ďalšie tri súdne spory s Priateľmi Zeme-CEPA

Najvyšší súd 26. apríla rozhodol, že ministerstvo hospodárstva utajovaním informácií o zahraničných investíciách porušilo zákon. Priatelia Zeme-Cepa ho žalovali pre utajovanie troch dokumentov. Ide o materiál o spoločnosti Whirlpool Slovakia, vládny „Návrh podpory realizácie strategickej investície do automobilového priemyslu“ a materiál o investičných stimuloch pre dvanásť firiem.

Najvyšší súd vo všetkých troch prípadoch dospel k záveru, že žaloba Priateľov Zeme-Cepa je odôvodnená. Ministerstvo hospodárstva ani v jednom prípade dostatočne nezdôvodnilo, prečo požadované informácie nezverejní. Súd mu teda nariadil, aby sa žiadosťami mimovládnej organizácie zaoberal znova. Ak niektoré časti uvedených dokumentov nespriístupní, musí to patrične odôvodniť. Nestačí uviesť len všeobecné frázy, skonštatoval súd.

Ministerstvo hospodárstva bude musieť do 15 dní od doručenia rozsudku rozhodnúť o zverejnení dokumentov o zahraničných investíciách. Priatelia Zeme sa domnievajú, že niet dôvodu, prečo by informácie zverejnil nemalo. Po nedávnom rozhodnutí o zmluvách so spoločnosťami PSA Peugeot – Citroën a KIA, Hyundai ide o ďalšiu prehru ministerstva hospodárstva na Najvyššom súde. Súd vo všetkých prípadoch rozhodol, že ministerstvo porušilo zákon, keď bez dostatočného odôvodnenia zamietlo požadované informácie zverejniť.

Nová štúdia o PET obaloch obsahuje hrubé odborné chyby

Do diskusie o probléme odpadov z obalov sa pokúsila prispieť aj nová ekonomická štúdia Mesy 10 o systémoch zberu a recyklácie PET obalov. Žiaľ, nemožno hovoriť o žiadnom prínose, pretože obsahuje rad vážnych chýb, následkom čoho prezentuje nereálne výsledky. Napríklad započítala len výdavky, nie príjmy systému, čo výrazne deformuje výsledky v neprospech zálohovania. Analýza ignoruje najväčší príjem a zdroj financovania zálohovania - zálohy za obaly, ktoré si spotrebiteľia nevyberú. Práve tie využívajú všetky zálohujúce krajiny na svete pre spolufinancovanie zálohovania a recyklácie nápojových obalov.

Všade vo svete výsledky z praxe dokazujú približne rovnaké náklady oboch systémov, no zálohovanie nápojových obalov má väčší ekologický prínos. Štúdia Mesy 10 kvôli týmto deformáciám poukazuje na údajne 5-násobne vyššie náklady na zálohovanie. V záveroch však ignoruje vlastný údaj, že v porovnaní s triedeným zberom má zálohovanie až 9-násobne vyššie príjmy. Štúdia Mesy 10 počíta u zálohovania s používaním „čističiek“, ktoré nereálne zvyšujú údajné náklady na zálohovanie. Zariadenia tohto typu však v skutočnosti zálohovanie vôbec nepoužíva. Štúdia sa díva na ekonomiku výlučne z pohľadu priemyslu nápojov a obchodu, chýba ekonomický pohľad zo strany obcí, občanov či správy národných parkov.

Po oprave najhrubších chýb štúdie, na ktoré upozorňujú Priatelia Zeme, je však zrejmé, že náklady sú pri zálohovaní aj triedení približne rovnaké: niekoľko desiatok halierov na jeden kus obalu. Environmentálny prínos je však v prípade zálohovania vyšší.

Slová Priateľov Zeme - SPZ o chybách štúdie potvrdil na tlačovej besede aj riaditeľ významnej nemeckej environmentálnej organizácie Deutsche Umwelthilfe, Jürgen Resch.

Zatiaľ čo Zväz obchodu a Coca Cola blokujú zavedenie zálohovania nápojových obalov kvôli svojim úzkym ekonomickým záujmom, množstvo odpadov z nápojových PET obalov na Slovensku narástlo od roku 2000 do r. 2004 zo 7 na 12-tisíc ton. Narástol aj ich podiel na množstve nelegálne pohodených odpadov v prírode, na uliciach. „V prípade nezavedenia zálohovania nápojových obalov a opatrení na prevenciu vzniku odpadov bude naše životné prostredie znečisťované o desiatitisíce kusov väčším množstvom odpadov z nápojových obalov. Hrozí, že ekologickejšie opakovane používané obaly postupne vymiznú takmer úplne. Bude to znamenať aj nárast nákladov občanov na obaly, keďže jednorázové sú zväčša drahšie. Obce budú mať zbytočne zvýšené náklady na odpadové hospodárstvo a napriek miernemu rozvoju triedeného zberu sa celková záťaž na prírodu a prostredie ľudí zvýši,“ uzatvára L. Hegyi.

Priatel'ia Zeme z európskych krajín sa zišli v Tatrách

Vývoj v združení Priatel'ia Zeme umožňuje siahať po nových metách. Na Slovensku sa tento rok po prvýkrát uskutočnilo výročné stretnutie európskeho zoskupenia Priateľov Zeme Friends of the Earth Europe. Stretnutie bolo spojené s medzinárodným fórom o ochrane Divočiny.

Výber Vysokých Tatier pre výročné stretnutie (20. – 26. jún, Tatranská Štrba) nebol náhodný. Cieľom medzinárodného fóra Divočina v Európe, ktorým Priatel'ia Zeme celé podujatie odštartovali, bolo podporiť úsilie slovenských MVO o zmenu kontroverzného lesníckeho hospodárenia v našich národných parkoch, obzvlášť v TANAP-e. Väčšina účastníkov fóra – zástupcovia asi 35 organizácií z 19 krajín – sa zúčastnila aj protestnej demonstrácie pred budovou Štátnych lesov TANAP. Asi najdôležitejšou požiadavkou demonštrantov bola výzva, aby slovenská vláda čo najskôr prijala zonáciu Tatranského národného parku a pamätala pritom na dostatočne veľké pásma divočiny – územia, do ktorého by nezasahoval človek. Fotky z celého podujatia čoskoro nájdete na www.priateliazeme.sk/cepa.

EP žiada transparentnejšiu politiku Európskej investičnej banky

Európsky parlament prijal 9. marca rezolúciu, ktorou vyzval Európsku investičnú banku (EIB), aby sprísnila kritériá pre hodnotenie projektov. Cieľom je zvýšiť verejnú kontrolu nad efektmi pôžičiek, ktoré banka poskytuje.

Rezolúcia zohľadňuje požiadavky parlamentu a mimovládnych organizácií a je dôležitá v súvislosti s nadchádzajúcou revíziou informačnej politiky banky. Pri hodnotení projektov, ktoré banka svojimi úvermi podporuje, by mali byť viac ako doteraz zohľadňované ich dôsledky na životné prostredie. Prezident EIB Philippe Maystadt poznamenal, že banka sa pri vyjednávaniach so sprostredkovateľskými subjektmi vždy usiluje zabezpečiť, aby pôžičky prinášali prospech konečným príjemcom. Peter Hlobil zo siete mimovládnych organizácií CEE Bankwatch Network, ktorá požaduje reformu banky, úsilie o zvýšenie transparentnosti ocenil. Globálne úvery sú totiž v súčasnosti jednou z najmenej transparentných činností EIB. Hlobil tiež pripomenul absenciu jasných kritérií, ktoré by zabezpečili, že poskytnuté prostriedky budú využívané v súlade s cieľmi EÚ.

Zvolenie Wolfowitza ešte viac zostrí kritiku Svetovej banky

Rada guvernérov Svetovej banky na konci marca jednomyseľne zvolila za jej nového prezidenta Paula Wolfowitza. Priatel'ia Zeme to považujú za najhoršiu možnú voľbu. Ešte pred hlasovaním žiadali, aby hlavní akcionári Svetovej banky – najmä vlády EÚ – Wolfowitzovu kandidatúru zamietli. Neúspešne.

„Ide o ďalšie zlé rozhodnutie prezidenta Busha. Wolfowitz nemá žiadne skúsenosti s bojom proti chudobe či globálnemu otepľovaniu,“ hovorí David Waskow z Priateľov Zeme–USA. Wolfowitz, kľúčový architekt a realizátor súčasnej agresívnej zahraničnej politiky USA, je všeobecne považovaný za kontroverznú osobnosť a jeho nominácia bola preto označovaná za výsledok zmanipulovaného a netransparentného procesu.

Svetová banka ovplyvňuje životy miliárd ľudí po celom svete. Vznikla v roku 1944 a jej pôvodnou úlohou bolo požičiavať prostriedky rozvojovým krajinám a umožniť im tak rozvoj a rast. Dnes je okrem nedostatočnej transparentnosti ostro kritizovaná za to, že peniaze chudobným krajinám sice požičia, ale až príliš často sú určené na projekty, ktoré život ich obyvateľov ešte zhoršia. Pôžičky sú podmienené tvrdými podmienkami, ktoré podľa kritikov banky často rozleptávajú sociálnu sieť a vedú k deštrukcii životného prostredia.

Európska komisia: Liberalizácia obchodu povedie k poškodzovaniu životného prostredia

Európska komisia zverejnila v polovici mája štúdiu, podľa ktorej bude mať liberalizácia odvetví ako distribučné služby, lesné hospodárstvo a poľnohospodárstvo negatívny vplyv na prostredie.

Štúdiu pre Komisiu vypracoval tím expertov Manchesterskej univerzity ako podkladový materiál pre rokovania v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO). Autori konštatujú, že liberalizácia prispeje k nárastu objemu dopravy, a tak aj emisií skleníkových plynov. Sprievodným javom bude oslabenie biodiverzity, pretože liberalizácia zvýši tlak na poľnohospodársku produkciu v citlivých oblastiach, a tým aj používanie pesticídov a odlesňovanie.

Priatel'ia Zeme upozorňujú, že popri produkčných funkciách plnia poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo aj nezanedbateľné verejnoprospešné funkcie. „Tie nemožno potláčať iba preto, že priamo neprinášajú finančný zisk. Správne poľnohospodárske a lesohospodárske postupy majú zásadný vplyv nielen na čistotu vzduchu, kvalitu vôd a biodiverzitu, ale aj na estetický ráz krajiny, čo môže byť dôležité napríklad pre rozvoj cestovného ruchu,“ hovorí Daniel Lešinský z Priateľov Zeme-CEPA. Proces liberalizácie by preto nemal oslabiť tie kontrolné mechanizmy, ktorými sa zabezpečuje verejný záujem.

Český senát schválil zákon obnoviteľných zdrojoch energie

Český senát schválil 31. marca väčšinou 56 hlasov zákon o obnoviteľných zdrojoch energie. Otvoril tým trh čistej energii – veterným elektrárnam, využívaní biomasy či solárnej energie. Ekologické organizácie ho presadzovali niekoľko rokov.

V zákone nie je podľa mimovládnych organizácií ideálny každý detail, ale ide o dôležitý krok vpred. Česká republika začína dobiehať desaťročné meškanie za vyspelými krajinami. „Zákon pomôže znížiť znečistenie, vytvorí nové pracovné miesta, v mnohých obciach oživi ekonomiku a rozhybe nové priemyselné odvetvie. Podnikateľom garantuje, že sa im investície do veterných elektrární a podobných projektov vrátia, takže bude jednoduchšie získať bankový úver,“ povedal Petr Holub z Hnutí DUHA.

Na Slovensku sa zatiaľ podobný zákon nepripravuje, a dokonca sa o ňom zatiaľ ani nediskutuje. Environmentálne organizácie upozorňujú, že v slovenskej spoločnosti prevládajú vzorce správania, ktoré nie sú trvalo udržateľné. Príkladom je návrh energetickej politiky SR, ktorý zvýhodňuje jadrovú energetiku na úkor zvyšovania podielu obnoviteľných zdrojov energie.

Konzumu možno čeliť osobným životom

foto: antiflux.org/~grant/img/shopping-cart-06.jpg

Keď hovoríme o stretávaní sa, v ktorom sa jeden človek otvára druhému, a zároveň sa pozrieme na vzťahy v našej spoločnosti, myslíte si, že sú dnes ľudia podobného bezprostredného stretávania schopní?

J.V.: Myslím, že áno. Doba je nesmierne rôznorodá. Tak napríklad dnes doobeda som vyučoval a po obede som sa išiel na chvíľu prejsť do botanickej záhrady. Strelol som tam profesora Vančuru v sprievode nejakého sympatického muža hovoriaceho anglicky. Rozprávali sme sa o indiánoch, šamanizme a pri tom dorozumievaní a zdieľaní medzi nami prebleskovali okamihy stretnutia. To dnešná doba umožňuje, pokiaľ človek nie je otrokom konzumu a pokiaľ nie je ohlúpnutý z toho všetkého, čo ho bombarduje z masmédií. Môže sa oslobodiť a piť plnými dúškami napríklad aj z takýchto studničiek stretnutí, ktoré boli v dávnejšej dobe ťažšie uskutočniteľné. Samozrejme to možné je, záleží na vnútornej slobode človeka a na tom, aby sa pre takéto spôsoby rozhodol.

Čím to je, že spoločnosť človeku takéto stretnutia príliš neuhľadá, naopak snaží sa ho tlačiť k tomu, aby príliš slobodný nebol ?

J.V.: Kedysi dávno som začiatkom sedemdesiatych rokov pracoval s halucinogénmi a bolo to pre mňa veľmi poučné obdobie. O túto terapiu bol u nás, rovnako ako medzi odborníkmi v iných krajinách, veľký záujem. Potom nastal z ničoho nič koniec a z LSD sa stal nepriateľ číslo jedna a to predovšetkým v Spojených štátoch. Pritom výsledky tejto liečby u pacientov, pri ktorých nič iné nezaberalo, boli mimoriadne dobré. Prečo z ničoho nič taká nenávisť a nepriateľstvo, keď k tomu neboli vlastne žiadne objektívne dôvody? Nejednalo sa o látky, ktoré by vytvárali závislosť v pravom zmysle slova. Naopak terapeutické intoxikácie nie sú pre pacientov nič príjemné, pretože často prežívajú silnú úzkosť, ktorej sa tým zbavujú.

Keď som o tom s odstupom premýšľal, uvedomil som si, že človek začne po takýchto reflektovaných skúsenostiach žiť úplne iným životným štýlom, môže na základe týchto skúseností prestať reagovať na ponuky a výzvy, ktoré k nemu prichádzajú od spoločnosti. To bol podľa môjho názoru hlavný dôvod, prečo sa v sedemdesiatych rokoch také nepriateľstvo voči týmto prostriedkom objavilo. Teda premena hodnôt a preferencií. Komunity, ktoré najmä v západnej časti Ameriky vznikali, boli vlastne zložené z ľudí, ktorí odmietli žiť

konformne. Obrábali svoje políčka a prestávali chodiť do úradov a tovární, pretože zistili, že zarabanie peňazí nie je to, čo vlastne chcú. Spoločnosť, ktorá je založená na spotrebe a konzume, je vo svojej podstate rozkladaná, ak ľudia nežijú konzumne a prestávajú byť na nej takto závislí a ľahko ovládateľní. To je myslím ten pravý dôvod.

Človek, ktorý je vnútorne slobodný, je tým pádom konzumnej spoločnosti vlastne nebezpečný.

J.V.: To viete, že áno. Reklama stále hovorí o tom, aby ľudia niečo kúpili. Dnes vlastne už neide o výrobu, ale predaj. Nie náhodou nazval kedysi Rogers psychológiu subverzívnu vedou. Mal na mysli vnútorné oslobodenie vyplývajúce zo sebaoznania a z pestovania kvalitných osobných vzťahov, ktoré vylučujú ich účelovosť ako aj materialistickú životnú orientáciu. A k tomu vedie humanistická psychológia a psychoterapia.

Pritom je západná spoločnosť paradoxne na osobnej slobode postavená.

J.V.: Otázka je ale postavená tak, či si vyberiete biele alebo zelené tričko, a nie, či získate vnútornú slobodu.

Napríklad, že si nevyberiem žiadne tričko.

J.V.: Alebo je mi jedno, aké tričko si kúpim. A taký postoj už je "nebezpečný". Človek totiž prestane reagovať na tieto podnety, prestane sa chovať tak, ako to spoločnosť vyžaduje k tomu, aby mohla ďalej fungovať a rozvíjať sa na rovnakom ekonomickom základe a spotrebnej hodnotovej orientácii.

Nemyslím si ale, že by to veľkej časti spoločnosti vadilo.

J.V.: Čo ľuďom vyhovuje? Im vyhovuje predovšetkým to, čo zdôrazňuje význam ich osobnosti, to že sa od ostatných odlišujú, že znamenajú niečo viac a že si niečo môžu dovoliť. To sa im ohromne páči a tvorcovia reklamy to vedia. Ako by som bol tým, čo mám, čo si môžem dovoliť, prípadne kam siaha môj vplyv. Ďalej naopak môžeme pozorovať snahu mnohých po konformite, túžbu byť ako ostatní a napodobňovanie vzorov vytváraných masmédiami. Táto motivácia alebo tieto tendencie k nám ľuďom samozrejme tiež patria. Každý z nás to na seba cíti v rôznej miere a nie je to iba problém rozvinutých priemyslových civilizácií. Aj v rozvojových krajinách ľudia reagujú podobne, podobne sa ženú za

Časť rozhovoru s psychológom a univerzitným profesorom Janom Vymětalom (nar. 1945). Prof. PhDr. Jan Vymětal v rokoch 1965-1970 vyštudoval jdenooborovú psychológiu na FF UK v Prahe, počas tejto doby absolvoval tiež štúdium klinickej a pedagogickej psychológie na univerzite v Hamburgu. Pracoval ako klinický psychológ na psychiatrických oddeleniach v Sadskej, Kosmonosoch a v Prahe. Od roku 1998 je prednostom Ústavu pre humanitárne štúdiá v lekárstve 1.LF UK v Prahe. Je autorom celej rady odborných kníh z oboru psychológie a psychoterapie.



konzumom. Aj na robotníkoch, ktorí k nám prichádzajú z Ukrajiny to človek vidí, vidí, ako sú tým "postihnutí". Tento systém vytvára umelé potreby, ktoré sú dobré a nutné k tomu, aby sa systém vôbec mohol udržať a ďalej rozvíjať.

Asi pred tromi rokmi som bol so synom na Zakarpatskej Ukrajine. Vrelo takú cestu odporúčam každému. Je to cesta za poznáním. Tam, kde boli turisti, sa vyskytovali podivné osoby, pred ktorými bolo lepšie sa mať na pozore. Ale keď ste vyšli o kus ďalej niekam do hôr a na poloniny, stretávali ste úplne iných ľudí. Boli pohostinní, ponúkli vám mlieko, syr, to čo mali a nepripadalo do úvahy im za to niečo platiť, boli ste proste hostia. V turistických centrách sa všetko platilo v dolároch a v noci tam strážili s puškou pred hotelom. Sprevádzal ma jeden vysokoškolák, ktorý pochádzal z toho kraja a mudrovali sme spolu o príčinách takéhoto vývoja. Jeho záver znel, že všetko robia peniaze. Najprv som si myslel, že hovorí naivne, ale potom som si uvedomil, že vlastne hlúpo nehovorí, že peniaze s vývojom spoločnosti asi úzko súvisia, pretože pre mnohých ľudí sú dnes nie prostriedkom, ale cieľom, ktorý zároveň znamená ohodnotenie osobnosti. Peniaze, tento fenický vynález, sú z psychologického hľadiska veľmi zaujímavý fenomén.

Do tohto systému je zapojená celá spoločnosť. Kadiaľ vedie cesta von ? Je cestou akýsi "návrät k prírode" ? Nepochybne by sa človek musel vrátiť do primitívnejších podmienok života.

J.V.: Mnoho ľudí sa aj u nás snaží voliť prirodzenú skromnosť, vedome sa snažia žiť skromne a "neužívať si". Na tejto individuálnej rovine to je možné a celá rada mojich známych takto žije, aj mne samotnému takýto postoj nie je cudzí.

Aj v tak technizovanej spoločnosti, ako je tá naša ?

J.V.: Na rozdiel od toho, čo z histórie poznáme, sa objavila technika ako zvláštny fenomén, ktorý určuje vývoj civilizácie. Vďaka nej nastalo obrovské urýchlenie všetkého. Voľakedy sme ako ľudia mali možnosť a čas adaptovať sa, zvyknúť si na nové podmienky. Teraz na to čas nie je. Čo sa vyvíjalo po stáročia, prebehne dnes analogicky za niekoľko rokov. Martin Heidegger poskytol krátko pred svojou smrťou rozhovor redaktorovi Der Spiegel, článok sa volá "Už náš môže zachrániť iba nejaký boh". Hovorí o dobe, kedy technika ovláda svet a k fenoménu techniky patrí, že my ľudia máme pocit, že jej vládeme a že nám uľahčuje život, ale v skutočnosti je to tak, že sami sme technikou ovládaní, my už tie autá proste kupovať musíme, aj keby sme ich nepotrebovali.

Nie je v ľudskej moci tento vývoj zvrátiť ?

J.V.: Nevie, Heidegger na to odpovedá neurčite. Hovorí, že vplyv filozofie končí a my môžeme byť iba tými, ktorí pripravujú pôdu pre nejakú zmenu, ktorá sa ale zatiaľ ešte nerysuje. Predpokladal, že niečo príde z iných oblastí sveta, niečo, čo zatiaľ nevidíme. Heideggerova odpoveď znie je potrebné pestovať kritické myslenie, reflektovať to, čo sa deje. Pozorovať a vidieť súvislosti a pokúsiť sa porozumieť fenoménom, ktoré súvisia s technikou aj s akumuláciou kapitálu.

Súhlasíte s Heideggerom ?

J.V.: Bolo to povedané pred dvadsiatimi piatimi rokmi. Možno že začína svitať, ale nechcem to zakríknúť. Preto iba opatrne a ticho upozorňujem na meniace sa vedomie mladých ľudí. Spomeňte si na ekologických aktivistov, rôzne formy altruizmu a medziľudskej solidarity, hnutie za trvalo udržateľný život na zemi apod.

Myslím, že na úrovni osobného života môže človek žiť v dostatočne vnútornej slobode, aj keď je to do určitej miery nepohodlné. Osobným životom je možné konzumu čeliť, nikto nás do ničoho nenúti, je to naša voľba. Toto by mohlo byť pre niekoho riešením. Ak by sa človek zaoberal problémom súčasného sveta príliš kriticky a príliš aktívne chcel všetkým týmto záležitosťiam prísť na kĺb, sám by sa nakazil. To je jedna z Heglových téz, že negácia vedie k afirmácii. Hlavným nebezpečením pre určitý systém nie sú ľudia, ktorí proti nemu aktívne bojujú, tí sú kontrolovateľní, ale ľudia, o ktorých sa nevie, pretože tí nie sú na vodítku a ani nie sú vidieť. Práve preto môžu byť vnútorne skutočne slobodní. S vnútornou slobodou totiž súvisí nenápadnosť.

Ako sa vy sám cítite v dnešnej spoločnosti ?

J.V.: Veľmi dobre. Žijem naplno a v zdraví. A kontakt so študentmi mi prináša mnoho nového, aj nádej v zmeny k lepšiemu.

Otázky kládol Jakub Hučín, úryvok pochádza z knihy Hovory o psychoterapii (vydavateľstvo Portál 2001). zdroj: <http://www.zanz.sk>



domácnost'

Voda na WC

Najväčším spotrebiteľom pitnej vody v domácnosti je zväčša splachovací záchod (!). A práve tu môžeme dosiahnuť najväčšie úspory:

- Bežné splachovače majú 10 i viac litrov, ktoré vytečú celé, aj keď spravidla na spláchnutie stačí aj menší objem.
- Uložme zaťaženu fľašu cca 1,5 - 2 l do nádrže WC, čím zmenšíme objem splachovanej vody. Po každom spláchnutí ušetríme napr. 2 l pitnej vody, za jeden deň v priemernej domácnosti najmenej 20 l, za rok 7300 l. Ak to urobí 1000 domácností, za rok ušetríme 7 miliónov litrov pitnej vody bez akejkoľvek námahy.
- Ďalšou možnosťou je kúpiť si úsporný splachovač, kde máme dve páčky (alebo 2 stupne na páčke). Umožňuje vypustiť buď celý obsah alebo úsporný variant len 4 l.
- Najšetrnejšie sú tie splachovacie systémy, ktoré sa dajú nami regulovať (ako dlho držím tiahlo - toľko vody tečie). Vodoinštalatér nám vie namontovať záťaž na splachovač, ktorý sa tak vždy uzavrie, keď pustíme tiahlo.
- Značná úspora sa dá dosiahnuť aj nastavením plaváku, ktorý nám pri naplnení nádržky zastaví prívod vody. Nastavme ho tak, aby sa vypínal skôr.

Šetrenie vody v kúpeľni

V kúpeľni môžeme urobiť veľa dobrého bez väčšej námahy. Pri mydlení, holení, čistení zubov a pod. nenechávajme zbytočne tiecť vodu, ale zastavme ju vždy, ak ju nutne nepotrebujeme.

- Rýchlejšie nastavenie požadovanej teploty a rýchlejšie zastavovanie vody, ak ju nepotrebujeme, nám umožní nainštalovanie a používanie pákových batérií. Lacnejším variantom je tzv. "stop ventil", ktorý sa montuje na sprchovaciu hadicu, tesne pred rúčky s ružicou.
- Ak pri umývaní zubov nechávame tiecť vodu, strácame 35 - 40 l, pri holení to je až 70 l.
- Lepšia je krátka sprcha ako kúpanie v preplnenej vani - pri 5 min. sprchovaní spotrebujeme len 1/5 vody a energie na jej ohrev, ako pri napustení vane po okraj.

Šetríme s chladničkou a mrazničkou

Tieto spotrebiče by nemali byť umiestnené na teplých a vlhkých miestach. Každý stupeň navyše znamená zvýšenie spotreby o 6%, nadmerná vlhkosť ďalšie 4% spotreby navyše. Vkladanie teplých jedál a časté a dlhé pozeranie do chladničky ju ohrieva a zvyšuje jej spotrebu. Vkladanie vlhkých a neuzavretých potravín spôsobuje zrýchlené vytváranie námrazy na chladiacom systéme. Námrazu hrubšiu ako 3 mm je potrebné odstrániť. Námraza hrubá 1 cm zvyšuje spotrebu chladničky o 75%.



strava

Lopúch väčší - využiť môžeme mladé jarne výhonky, šťavnaté vrcholce a mladé lístky všetkých druhov lopúchov na prípravu šalátov alebo varených jedál ako náhradu špargle. Koreň môžeme sušiť a drviť na múku (do chlebového cesta), využiť na prípravu sirupu alebo do polievok namiesto zemiakov. Môžeme ho aj opekať.

Čakanka obyčajná - veľmi mladé listy čakanky môžeme použiť do šalátov, polievok a prívarkov. Chuťovo sú podobné listom púpavy. Koreň vyberáme zvyčajne v jeseni a používame varený do prívarkov alebo pražený do kávovinových zmesí (cigória).

V lete a na jeseň dozrieva väčšina jedlých plodov na ovocných stromoch a kríkoch. Pozrime sa však aj za našu záhradu, poprípade za obchod s ovocím a zeleninou, trhovisko.

V lesoch, na lúkach, v opustených sadoch a záhradách rastie množstvo divorastúcich pochúťok, po ktorých stačí natiahnuť ruky. Ich plody sa nám môžu zdať na prvýkrát menej chutné, kyslejšie, ale obsahujú veľké množstvo vitamínov a ďalších výživných látok (lesné a divorastúce plody majú až 4 násobne vyšší obsah vitamínov, ako ovocie, ktoré kúpite v obchodoch).

Kto z nás by nepoznal lesné jahody, maliny, černice, šípky, vlašské a lieskové orechy, gaštan jedlý. Na svoje si koncom leta a na jeseň prídu aj hubári.

Je tu aj viacero menej známych plodov, na ktoré sa časom z rôznych dôvodov akosi zabudlo. Je to škoda, pretože môžu výrazne spestriť náš jedálny lístok.

Usušené a rozdrvené **bukvice z buka lesného** môžeme primiešavať do surovín na prípravu chleba, placiek a pod. Neprijemná dráždivá chuť surových bukvic sa tepelnou úpravou stráca.

Krasovlas bezbyľový - z rastliny vyberáme šťavnaté, mäsité lôžko mladých kvetných úborov, ktoré môžeme jesť v surovom stave, alebo rozlične kuchynsky upraviť. Má sladkastú, slabo orieškovú chuť. Koreň môžeme používať podobne (ako zeleninu do polievok ne ako koreň púpavy lekárskej, ap.)

Drienky z driena obyčajného sú výborné v kompótových zmesiach s jablkami, hruškami, čučoriedkami alebo jarabinami, ale aj ako príloha k rôznym jedlám. Môžeme z nich pripravovať čaj, džem, sirup, šťavu.

Pracie prostriedky a životné prostredie

Z televíznych obrazoviek poznáme množstvo reklám na pracie prášky. Všetky sú zaručene najlepšie a ponúkajú neuveriteľný zážitok z čistého prádla, do ktorého sa dokáže zamilovať každá žena a muž a nie je nič jednoduchšie, ako prať s takýmito pracími práškami.

Nech je pravda z reklám akákoľvek, stále častejšie sa stretávame s otázkami ako je to s vplyvom týchto pracích prostriedkov na životné prostredie, ktoré sú ekologické a ktoré naopak škodlivé.

Bežný prací prášok obsahuje až 14 rôznych zložiek, z ktorých nie všetky sú pre pranie nevyhnutné. Sú to napríklad tzv. plnidlá, ktoré neperú, ale zaisťujú dobrú sypkosť prášku. Zvyšujú aj jeho objem, takže spotrebiteľ má pocit, že si za svoje peniaze odnáša z obchodu väčšiu krabicu. Plnidlá, ktoré zbytočne zasoľujú povrchové vody, neobsahujú tzv. kompaktné pracie prostriedky.

Tenzidy sú najdôležitejšia zložka pracieho prášku. Zjednodušene povedané "vlezú" medzi látku a špinu, ktorá potom ľahko odpláva. Tenzidy majú rôznorodé chemického zloženie, a rôznu dĺžku rozkladu v prírode. Niektoré môžu dokonca pri rozklade tvoriť nebezpečné a nerozložiteľné medzi produkty. Veľmi dobre rozložiteľný tenzid je mydlo. Pre životné prostredie sú najnebezpečnejšou zložkou pracieho prášku fosfáty (tenzidy obsahujúce fosfor). Fosfor je živinou pre vodné riasy a sinice, ktoré sa potom ľahko premnožujú. Výsledkom je vznik tzv. „vodného kvetu“, ktorý u niektorých ľudí vyvoláva alergické reakcie. Navyše z vody odčerpáva aj kyslík, čo môže mať za následok smrteľné problémy pre vodné živočíchy.

Ďalšou súčasťou pracích práškov sú bieliadlá, ktoré majú zabezpečiť žiarivo bielu farbu bielizne. Nemajú však nič spoločné s čistotou bielizne, ide len o optický efekt - lom svetla na látke. Pre vlastné pranie nemajú žiaden význam. Navyše sa vôbec nehodia na pranie farebného prádla. Na odstránenie organických nečistôt (napr. zvyškov jedál) z prádla sa v pracích prostriedkoch používajú enzýmy. Účinnosť však zabezpečíme len pri praní do 40°C, takže pranie na vyššej teplote účinnosť týchto enzýmov rapídne znižuje.

Branislav Moňok

Zdroje:
-www.ekolist.cz
-www.ekoporadna.sk
-www.missiva.sk



Ako prať a byť pritom ohľaduplný k životnému prostrediu?

- Pri kúpe pracieho prostriedku uprednostnime tie, ktoré neobsahujú fosfor (fosfáty, phosphorus, phosphate, účinné látky „builders“). Patria medzi ne aj tekuté a gélové pracie prostriedky (neobsahujú ani ďalšie látky napr. plnidlá), alebo mydlové pracie prášky.
- Používajme tzv. stavebnicové prostriedky, kde sa základná zložka prostriedku dopĺňa podľa typu prádla a pracej teploty. Informácie nájdete na www.missiva.cz.
- Prádlo nepredpierajme. Ušetríme tak vodu, energiu i prací prášok (až 20%). Silne zašpinené prádlo namáčajme. Použijme k tomu starú dobrú sódu.
- Snažme sa plne využívať kapacitu práčky, opäť tým šetríme energiu, prací prášok i vodu. Používajme úsporné programy.
- Na odstránenie škvŕn nepoužívajme silnejší prací prostriedok alebo väčšiu dávku prášku, ale pokúsme sa škvŕny odstrániť ešte pred praním.
- Správne si vyberme prací prášok podľa typu prádla. Vyhýbajme sa univerzálnym pracím prostriedkom. Obsahujú množstvo chemických látok, ktoré častokrát nepotrebujeme na naše prádlo.
- Veľmi dôležité je aj správne dávkovanie. Sami sa môžete presvedčiť, že výrobcovia na obale uvádzajú často prehnané množstvo dávky. Skúste výrobcom predpísanú dávku znížiť a zistíte, že ste vyprali s rovnakým efektom. Najefektívnejšie je dávkovanie priamo do pracieho bubna, pri dávkovaní však treba zohľadniť aj tvrdosť vody.
- Vzdajme sa avivážnych prostriedkov. Bývajú totiž ťažko biologicky odbúrateľné a na vlastnú čistotu prádla nemajú žiadny vplyv. Prijemne mäkké prádlo získame aj sušením vonku.





???

Mohli by ste mi prosím napísať konkrétne a aktuálne informácie o tom, ako triediť odpadky (ktoré druhy, kam ich odovzdávať atď.). Rada by som začala triediť, ale neviem ako. Uvítala by som, a verím, že nie som sama, akúkoľvek radu.

Systémy triedenia ako aj zbierané suroviny sa v jednotlivých mestách líšia. Odlišnosti sú v možnostiach odovzdania jednotlivých surovín (zberné miesta, dostupnosť zberných nádob alebo výkupní...) ale aj v sortimente zbieraných surovín. Nie je možné preto napísať jednotný návod ako triediť odpady na celom Slovensku.

Ako teda začať triediť?

Na prvom mieste si musíte zistiť, aké zložky odpadov sa vo vašom meste zbierajú a kde ich môžete odovzdať. Je veľmi dôležité dodržiavať pokyny prevádzkovateľa triedeného zberu. Presnú odpoveď pre konkrétne mesto alebo obec vám poskytnú na príslušnom mestskom alebo obecnom úrade na oddelení životného prostredia. Miestna samospráva je totiž zo zákona o odpadoch manažérom v odpadovom hospodárstve. To znamená, že ona určuje akým spôsobom sa bude uberať odpadové hospodárstvo v obci / meste, teda aj aký bude separovaný zber. Podrobnosti o nakladaní s komunálnymi odpadmi (čoho je súčasťou aj separovaný zber) vzniknutých na danom území by mali byť upravené aj vo Všeobecne záväznom nariadení mesta / obce (VZN) o komunálnych odpadoch a drobných stavebných odpadoch. Druhou možnosťou získania informácií je kontaktovať firmu, ktorá vám odpady a vytriedené zložky vyváža. Kontakty by ste mali nájsť priamo na zberných nádobách alebo vám ich poskytnú na obecnom / mestskom úrade. Ak vo vašom meste/obci nie je zavedený separovaný zber, oslovte predstaviteľov vašej samosprávy (najlepšie priamo starostu alebo primátora) a vyzvite ich aby separovaný zber zaviedli. Pokiaľ sa tak nestane, pokúste sa nájsť iný spôsob ako a kde odovzdať vyseparované komodity.

Možností kam odovzdať vytriedené suroviny je niekoľko:

1. Zberné nádoby alebo vrecia, ktoré sú určené na triedený zber. Tie by ste mali mať priamo v domácnosti alebo pred vašim domom (prípadne v jeho blízkosti).
2. Zberné dvory (ZD), ktoré sú určené na zber vytriedených druhotných surovín, nebezpečných odpadov, drobných stavebných odpadov a veľkoobjemových odpadov. Zoznam komodít, ktoré sa môžu odovzdať na ZD musia byť uvedené na vstupe do objektu.
3. Stacionárne výkupne druhotných surovín vykupujú len vybrané suroviny, ktoré vedú výhodne odpredať ďalším odberateľom. Väčšinou sa jedná o železný šrot, farebné kovy a papier. Konkrétny zoznam vykupovaných surovín ako aj ceny zistíte u konkrétnej firmy.
4. Mobilné výkupne druhotných surovín stále viac sa rozširuje vykupovanie vybraných surovín (väčšinou papiera) tak, že za obyvateľmi jednotlivých častí mesta / obce prichádza nákladné auto a odoberá od nich za poplatok alebo inú odmenu (toaletný papier) vyseparovanú surovinu.
5. Školy - väčšina škôl ma zavedený aspoň príležitostný zber vybraných surovín. Najčastejšie to sú papier, krabicové kombinované obaly, PET fľaše, hliník ale aj rôzne fólie, tégly, bioodpad... Opýtajte sa v okolitých školách čo a ako triedia a dohodnite si s nimi možnosť spolupráce.

Relatívne najjednoduchšie je separovanie biologických odpadov. Pokiaľ bývate v rodinnom dome alebo máte záhradku, tak to máte bez problémov. Vytriedte ho a skompostujte sami. Pokiaľ nie, pokúste sa nájsť nejakého odberateľa z radov záhradkárov a pod.

Branislav Moňok

Priateľov Zeme - SPZ finančne podporili:



Ambassade de France

Koninkrijk der Nederlanden

Veľvyslanectvo Holandského kráľovstva



**SCHWEIZERISCHE BOTSCHAFT
AMBASSADE DE SUISSE
AMBASCIATA DI SVIZZERA
AMBASSADA SVIZRA**

Veľvyslanectvo Švajčiarska



ekoPolis
nadácia

Pri realizácii aktivít Priateľov Zeme - SPZ pomohli:

TS Motory, Incheba, BB Expo, Kariera, Obec Palárikovo, Greenpeace

Materiálna pomoc pri organizovaní Ekotábora: Alfabio, Sojaprodukt, Tento, Palma - Tumys, Tomata, Galtea, Dekort - Mila Supermarket, Vepy, Ekotrend Myjava, p. Rajtár, Medas, Cirkev Adventistov siedmeho dňa

Marta Fratričová, Antonín Slejška, Marek Kurinec, Mišo Kaščák, Iveta Markusová, Jozef Derňár, Katka Vrábľová, Veronika Vávrová, Miloš Veverka, Alica Bajusová, Katka Kohányiová s rodinou, Ondrej Pačay, Mišo Činčár, Stano Tomek, Lenka Rusnáková, Ján Vozár, Janko Kupec, Veňa Kršňáková, Laco Bíro, Lucia Ukropová, Baška Roháčová, Michal Tomko, Renáta Rajniaková, Zuzka Michalová, Marián a Ľubo Ontkoc, Peter Grobarčík, Veronika Szalontayová, Zuzana Rusiňková - Némethová a ďalší

Ďakujeme Vám